

2. Barro R.J. Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth / R.J. Barro // Journal of Political Economy. – University of Chicago Press. – 1990. – vol. 98(5). – P. 103–125.

3. Barro R.A. Cross-Country Study of Growth, Saving and Government / R. Barro // National Saving and Economic Performance. – Chicago: The University of Chicago Press. – 1991. – P. 269–301.

4. Mitchell D. The Impact of Government Spending on Economic Growth / D. Mitchell // The Heritage Foundation. – 2005. – № 1831(3). – 18 p.

5. Щодо ефективності реалізації завдань податкової реформи (аналітична записка) [Електрон. ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентіві України, 2011. – Режим доступу до інф.: <http://www.niss.gov.ua/articles/649/>

6. Економіка України у 2011 році: прогноз динаміки, виклики та ризики (аналітична доповідь) / за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД. – 2011. – 30 с.

7. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання (аналітична доповідь) [Електрон. ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентіві України, 2011. – Режим доступу до інф.: <http://www.niss.gov.ua/articles/790/>.

8. Прохоров А.Б. Ненаблюдаемая экономика как элемент современной системы мирохозяйственных связей / А.Б. Прохоров, Дис. канд. экон. наук: 08.00.14 // Санкт–Петербург, 2003. – 143 с. РГБ ОД, 61:04–8/220–0.

9. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електрон. ресурс] // Державна служба статистики України, 1998–2012. – Режим доступу до інф.: <http://ukrstat.gov.ua>

10. Статистична інформація Національного банку України [Електрон. ресурс] // Національний банк України, 1998–2011. – Режим доступу до інф.: <http://bank.gov.ua/Statist>

В.М. ТИЩЕНКО,
ст. викладач, Київська державна академія водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного,
Л.С. ДОРОШЕНКО,
к.е.н., професор, Міжрегіональна академія управління персоналом

Концептуальні проблеми платного водокористування

На основі аналізу діючого механізму платного водокористування запропоновано концептуальні напрями щодо його вдосконалення в Україні на сучасному етапі економічного розвитку.

Ключові слова: водокористування, механізм платного водокористування, водні ресурси.

На основе анализа действующего механизма платного водопользования предложены концептуальные направления его совершенствования в Украине на современном этапе экономического развития.

Ключевые слова: водопользование, механизм платного водопользования, водные ресурсы.

On the basis of the current mechanism of chargeable water usage conceptual directions regarding its improvement in Ukraine at the present stage of economic development are proposed.

Постановка проблеми. Для України проблема водних ресурсів надзвичайно актуальна, зважаючи на низький рівень природної водозабезпеченості. Залучення значних обсягів води в господарський обіг, їхнє забруднення призвели до порушення природної рівноваги, зниження якості води та втрати її самовідновлювальної здатності. Нераціональне водокористування, старіння основних виробничих фондів у водному господарстві, зростання матеріальних втрат внаслідок шкідливої дії вод, низька ефективність системи державного управління водним господарством – усе це є свідченням того, що сучасні водоресурсні проблеми стали одним із головних чинників національної безпеки країни.

Для забезпечення збереження та відновлення водних ресурсів у світі використовуються різні методи і механізми, найефективнішим серед яких є економічний механізм водокористування. Його невід'ємною складовою є платне водокористування, яке, з одного боку, виступає інструментом мотивації водокористувачів, а з іншого – джерелом коштів для фінансування галузі водного господарства, що в умовах значного бюджетного дефіциту є дуже важливим.

В Україні платне водокористування запроваджене в 1994 році, проте воно до цього часу не виконує роль, яку на нього було покладено. Платежі за воду не стали реальним стимулом, який би повною мірою сприяв раціоналізації водокористування та фінансовому забезпеченню галузі водного господарства.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Сучасні наукові теорії, що стосуються різних аспектів водокористування, знайшли відображення в працях таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, як О.Ф. Балацький, С. Барулін, Н. Бистрицька, І. Бистряков, А. Бодюк, О. Веклич, С. Генсірук, В. Голян, І. Головинський, Є. Григор'єв, В. Данилов–Данильян, О. Думнов, С. Дорогунцов, Н. Закорчевна, Д. Львов, В. Міщенко, Я. Мольчак, М. Паламарчук, Н. Реймерс, В. Сташук, В. Степанов, Д. Стеченко, О. Струкова, В. Трегобчук, С. Харічков, М. Хвесик, В. Шевичук, А. Шпагіна, О. Яроцька, А.В. Яцик, та інших. Незважаючи на активізацію наукових досліджень у напрямі вдосконалення механізму платного водокористування, багато фундаментальних і прикладних питань цієї складної і багатогранної проблеми залишаються недостатньо вивченими.

Метою даної статті є дослідження механізму платного водокористування та розробка концептуальних засад щодо його розвитку та вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення раціонального використання водних ресурсів, їх збереження та відтворення передбачає формування і постійне вдосконалення механізму платного водокористування як одного з найважливіших важелів природоресурсного регулювання. В Україні цей механізм базується на зборах за спеціальне водокористування, які, з одного боку, є інструментом, що спонукає водокористувачів до раціонального витрачання водних ресурсів та запобігання їх забрудненню, а з іншого – джерелом фінансових коштів для забезпечення відтворення водних ресурсів та здійснення водоохоронної діяльності. Крім того, можливі обсяги економії водних ресурсів у результаті запровадження платежів за воду рівнозначні відповідному збільшенню потужностей водогосподарських систем без додаткових капіталовкладень.

Незважаючи на певні позитивні зрушення, які відбулися за період з початку запровадження в Україні платежів за воду, до цього часу вони не стали дієвим стимулом чи засобом раціоналізації водокористування, тобто не відіграють тієї ролі, яка їм відводилася.

Механізм платного водокористування виконує сьогодні насамперед фіскальну функцію і є джерелом фінансових ресурсів для поповнення доходів бюджету.

Для того щоб збори за воду сприяли раціональному використанню водних ресурсів, необхідно, щоб вони були відчутними для підприємств–споживачів. Раціональне використання розпочинається, як правило тоді, коли ресурси коштують дорого.

Платежі за водні ресурси в Україні набагато нижчі, ніж у багатьох зарубіжних країнах. Так, у Європі в середньому за 1 куб. м води сплачують 1 євро. Серед країн Західної Європи найвищий тариф плати за воду в Німеччині. Він становить близько 2 євро, причому ця країна абсолютно не відчуває дефіциту водних ресурсів. Питома забезпеченість там – 2080 куб. м на 1 жителя. У Франції плата встановлена в розмірі 1,27 євро, в Болгарії – 0,5 євро, в Естонії – 0,97 євро, в США в перерахунку на європейську валюту – 0,47 євро. Крім того, що тарифи на воду в багатьох країнах значно більші, ніж в Україні, вони ще й зростають високими темпами. Так, у Бельгії за рік ставки плати за воду зросли на 13%, у Австралії – на 18,5%. Тому і ставлення до водних ресурсів тут інше. Варто згадати, що в Німеччині на 1 жителя витрачається 120 куб. м води, у Бельгії – 160 куб. м, а в Україні цей показник в декілька разів вищий [6].

У зв'язку з цим перегляд встановлених нормативів збору за водокористування, які морально застаріли, є на сьогодні однією з головних проблем платного водокористування.

Існуючі нормативи плати за воду дуже низькі і не відіграють ролі економічних важелів–стимуляторів раціонального водокористування. Разом із тим, якими б низькими вони не були, сума надходжень від плати за воду може бути сутте-

вим доповненням до бюджету. Проте в умовах інфляції вони швидко знецінюються. Запобігти знеціненню коштів дозволяє індексація, методика якої потребує суттєвого доповнення та вдосконалення.

Низький рівень нормативів плати за воду, які не можуть через свою малу питому вагу впливати на основні показники виробничо–господарської діяльності підприємств, є однією з причин низької зацікавленості підприємств в економічному використанні водних ресурсів.

Аналіз платного водокористування показав, що питома вага збору в собівартості продукції залишається на достатньо низькому рівні, оскільки зростаюча сума збору, обумовлена підвищенням нормативів, згідно із законодавством включається до собівартості продукції. Це вказує на те, що зростання нормативів призводить до зростання собівартості і, як наслідок, ціни продукції, в результаті його сплата перекладається на споживачів. Змусити підприємства економити воду може лише зниження попиту на продукцію та втрата позицій на ринку в результаті подорожчання продукції. Високий рівень нормативів збору тільки тоді може забезпечувати обмежувальні функції в частині зниження водоспоживання, якщо вони не включатимуться до собівартості продукції, а будуть здійснюватися за рахунок прибутку. Але тоді виникає питання, чому підприємства повинні платити з прибутку за сировину, яка необхідна для виробництва продукції? Розв'язати проблему можна лише, якщо розглядати платежі за воду як рентні.

Отже, потребує детального дослідження питання про розмежування платежів за обсяги використаної води, які повинні включатися до собівартості продукції, та платежів за воду як за ресурс, який належить державі, і тому остання повинна мати дохід від залучення даного ресурсу в господарський обіг.

Аналіз платежів за воду показав, що порівняно з експлуатаційними тарифами за послуги по очистці і доставці води, вода як ресурс є фактично безкоштовною. В зв'язку з тим, що тарифи на очистку і доставку води більш реально відображають фактичні витрати водогосподарських організацій, варто тісніше узгодити існуючі нормативи з тарифами. Крім того, при затвердженні нормативів і тарифів, можна об'єднати їх як дві складові частини в єдиний тариф. Це допоможе акумулювати кошти, які надходять від плати за воду, і спрямувати їх на вирішення водогосподарських проблем, що потребують значних витрат. Не буде розпорощення коштів між різними фондами.

Важливим напрямом роботи щодо удосконалення механізму платного водокористування є доопрацювання підходів стосовно справляння платежів за воду для виробників напоїв. Проведений аналіз засвідчив, що підприємства цієї галузі не завжди можуть зменшити споживання води, зважаючи на специфіку технології виробництва. Проте виробники напоїв є одними із найбільших водоспоживачів і тому повинні відшкодувати державі вартість такого незамінного ресурсу.

Окремого підходу потребують дрібні виробники напоїв, а також інші малі підприємства, які згідно з технологією виробництва використовують значні обсяги водних ресурсів.

Необхідно забезпечити створення такого механізму економічних стосунків між учасниками галузі водокористування, який би забезпечував досягнення загальнодержавних інтересів всіма його ланками. Сьогодні партнери по господарській діяльності – підприємство та міськводоканал – при здійсненні своєї діяльності мають різну мету. Якщо підприємство зацікавлене в економічному використанні води, то міськводоканал – навпаки, зацікавлений в збільшенні обсягів водоспоживання, оскільки від цього залежить його дохід. Таким чином, у ланцюгу власник води (держава) – водокористувач (підприємство) знаходиться організація водоканал, яка у своїй діяльності керується вузьковідомчими інтересами, в даному випадку всупереч державним. Водогосподарські організації в ринкових умовах є типовими учасниками комерційних взаємовідносин, що виникають при купівлі-продажу товару – надання послуг з водопостачання на платній основі. Лише повний перехід до платного водокористування всіх галузей економіки, що створить умови для забезпечення балансу економічних інтересів споживачів води, водогосподарських підприємств і держави, сприятиме вирішенню проблеми фінансування галузі. При цьому до певного часу має бути частково збережена система бюджетного фінансування водогосподарських підприємств.

У сучасних умовах нормативи збору за водокористування можуть бути встановлені на основі виробничих витрат водогосподарських підприємств, адже задекларований Україною перехід до басейнової моделі управління водним господарством передбачає саме подібний принцип формування ціни водних ресурсів в окремому басейні. Крім того, на нинішньому етапі розвитку платного водокористування при видачі дозволів за користування водними ресурсами держава, як власник водних ресурсів, може отримувати додатковий дохід у вигляді рентної плати.

Як свідчить аналіз, надходження коштів від плати за воду, платне водокористування поки що не здатне забезпечити розв'язання усіх проблем галузі, але надає можливість вирішення окремих проблем, пов'язаних з раціональним використанням водних ресурсів. Проте передбачені законодавством пільги для окремих споживачів води зменшують доходи бюджету. Тому питання встановлення пільг щодо сплати збору за воду для окремих галузей або водокористувачів потребує детального дослідження.

Негативно впливає на надходження від збору за водокористування нестабільність та неузгодженість вітчизняного законодавства, насамперед з питань, що стосуються зміни порядку справляння платежів та встановлення нових нормативів.

Невирішеним до цього часу залишається і питання розподілу коштів, що надходять від збору за водокористування, між бюджетами різних рівнів. На нашу думку, надходження від зборів за користування водами загальнодержавного значення в повному обсязі повинні спрямовуватись до державного бюджету, оскільки для вирішення глобальних проблем водного господарства необхідна концентрація фінан-

сових ресурсів, і розпорозувати їх між бюджетами немає сенсу. Що стосується надходжень від зборів за використання водних ресурсів місцевого значення, то вони повинні залишатися на місцях і використовуватись місцевими органами влади за призначенням.

Низька дія економічного механізму платного водокористування безпосередньо пов'язана з нерівномірним надходженням коштів від збору протягом року. Пропорційне їх надходження могло б забезпечити стабільне фінансування водного господарства.

Потребує вдосконалення і система затвердження лімітів водоспоживання, які встановлюються на основі даних підприємств про фактичне споживання води за попередній період. Через це підприємства не зацікавлені в зниженні водоспоживання, оскільки це автоматично призведе до зменшення лімітів на наступний період. Тому при введенні в дію нових потужностей чи розширенні діючих потрібно передбачити заходи по ресурсозбереженню, тобто ліміти повинні встановлюватися з врахуванням зниження водомісткості продукції та зменшення скидів забруднених стоків. Такий досвід широко розповсюджений в країнах Західної Європи, насамперед у Німеччині, коли підприємствам, які нарощують випуск продукції на 30%, дозволяється збільшити ліміти водоспоживання на 5–10%. Решта продукції повинна випускатись за рахунок впровадження водозберігаючих технологій.

Особливої уваги потребує питання про використання надходжень від збору за воду. Звичайно, вони значно менші за кошти, які необхідні для вирішення невідкладних проблем в галузі водокористування, але і ті, що надходять, використовуються не за призначенням. Насамперед це пов'язане з тим, що у Водному кодексі скасована закладена раніше вимога про цільове використання коштів від водоресурсних платежів. Тому вони, враховуючи зростаючий розмір дефіциту державного бюджету, використовуються для фінансування першочергових потреб країни. А сама відсутність вимоги у Водному кодексі знижує мотивацію водокористувачів щодо сплати зборів та раціонального використання водних ресурсів. Зважаючи на це, вважаємо першочерговим завданням законодавчих органів відновлення дії статті про цільове використання коштів та гарантування повного фінансування видатків на водне господарство шляхом включення їх до захищених статей.

Досить цікавим і корисним для України може бути запозичення досвіду Російської Федерації стосовно практики трансформації податкових платежів в неподаткову плату, що базується на договірних стосунках. Це один із кроків до переходу на басейнову модель управління водним господарством, в якій договірним відносинам відведена значна роль. Крім того, плата на відміну від податків, передбачає цільове використання коштів і їх адресне спрямування на відтворення і збереження водних ресурсів.

Ще один суттєвий аспект російського досвіду, який варто запровадити в Україні, – делегування окремих повноважень

в сфері управління водними ресурсами місцевим органам влади, що підвищить їх відповідальність за раціональне використання водних ресурсів. До того ж передача повноважень повинна бути підкріплена фінансовими ресурсами у вигляді субвенцій від державних органів, а також належним контролем з боку останніх. Причому ці субвенції повинні визначатись за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів із врахуванням виділеної певному суб'єкту квоти забору водних ресурсів, чисельності населення території, яка піддається негативному впливу вод, а також довжини берегової лінії в межах населеного пункту.

Крім того, у Водному кодексі за державним органом виконавчої влади, що здійснює контроль і нагляд у фінансово-бюджетній сфері, слід закріпити право відкликати кошти, надані у вигляді субвенцій на певні цілі, якщо вони використовуються не за призначенням.

Висновки

Отже, концептуальними напрямками розвитку платного водокористування в Україні на найближчу перспективу мають бути:

- підвищення діючих нормативів до рівня тарифів на постачання води, які відображають реальні затрати водогосподарських організацій, а також збільшення частки платежів за воду в собівартості продукції;
- включення до складу нормативів збору водної ренти з подальшим перерахуванням її на користь держави як власника водних ресурсів;
- формування таких економічних відносин у галузі водокористування, які б забезпечували досягнення загальнодержавних інтересів всіма його ланками – від підприємства-водоспоживача до водогосподарської організації;
- суттєве зниження або скасування пільг для окремих галузей;

- забезпечення пропорційного надходження коштів від збору за спеціальне використання води протягом року;
- перегляд, в напрямку зменшення, строків, відведених для подання розрахунку збору і його сплати;
- вдосконалення системи затвердження лімітів водоспоживання, насамперед, при введенні нових чи розширенні діючих підприємств;
- трансформація податкових платежів в неподаткову плату, що базується на договірних стосунках, яка передбачає цільове використання коштів і їх адресне спрямування на відтворення та збереження водних ресурсів;
- відпрацювання механізму розподілу збору між бюджетами різних рівнів з метою акумуляції коштів на тому рівні влади, який здатний забезпечити їх найефективніше використання.

Список використаних джерел

1. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року №213/95-ВР [Електрон. ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1995. – №24. – Ст. 189. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Водный кодекс Российской Федерации от 3 июня 2006 г. №74-ФЗ. [Електрон. ресурс] // Собрание законодательства РФ. – 2006. – №23. – Ст. 2381. – Режим доступу: <http://www.szrf.ru/>
3. Пріоритетні напрями реформування управління та охорони водних ресурсів на період 2006–2015 років [Електрон. ресурс]: Держводагенство України. – Режим доступу: // <http://www.scwm.gov.ua/>
4. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 №2755-VI // Відомості Верховної Ради України від 08.04.2011 – 2011 р., №13 / №13–14, №15–16, №17. – С. 556, стаття 112.
5. Проект Стратегії національної екологічної політики на період до 2020 року [Електрон. ресурс]: Держводагенство України. – Режим доступу: // <http://www.scwm.gov.ua/>
6. Механизм «ООН – водные ресурсы» [Електрон. ресурс]: Режим доступу: // <http://www.unwater.org/index.html>

М.М. АЛЕКСАНДРОВА,
аспірантка, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Модифікація інструментів фіскальної політики в умовах кризи

У статті проаналізовано результативність використання системи фіскальних інструментів (прогресивне оподаткування, виплати безробітним, інші соціальні трансферти) в умовах подолання кризи.

Ключові слова: фіскальна політика, фіскальні інструменти, фінансово-економічна криза, державне макроекономічне регулювання, автоматичні стабілізатори, споживання, сукупний попит.

В статье проанализирована результативность использования системы фискальных инструментов (прогрессив-

ное налогообложение, выплаты безработным, другие социальные трансферты) в условиях преодоления кризиса.

Ключевые слова: фискальная политика, фискальные инструменты, финансово-экономический кризис, государственное макроэкономическое регулирование, автоматические стабилизаторы, потребление, совокупный спрос.

The article analyzes the impact of the use of fiscal instruments (progressive taxation, payment of unemployment and other social transfers) in a crisis.